

**Власюк І. М.,**  
кандидат історичних наук, доцент кафедри  
всесвітньої історії, Житомирський  
державний університет ім. І. Франка  
(Україна, Житомир), vlasjuk@zu.edu.ua

## **АГРОНОМІЧНІ ЗАХОДИ НА ВОЛИНІ В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (1921–1927 РР.)**

Метою статті є дослідження розвитку агрономічних заходів у радянській Волині в роки нової економічної політики (1921–1927 рр.), аналіз їхніх позитивних результатів та проблем.

Агрономічний персонал Волинської губернії поступово збільшувався. Агрономи брали активну участь у землеустрої селянських господарств, організаційній діяльності сільськогосподарських кооперативів, колективних господарств. Радянські органи влади намагались також використати діяльність агрономів в ідеологічних та політичних цілях.

Аналіз розвитку агрономічних заходів на Волині в добу непу показує, що: радянським органам влади знадобився тривалий час для налагодження цієї мережі; порівняно з періодом століпінської аграрної реформи влада ще не змогла забезпечити достатнє функціонування агрономічних органів та заходів; архівні документи виявляють низку проблем, що існувала у цій сфері забезпечення розвитку селянських господарств: слабке фінансування, переважання часто формальної сторони справи, відсутність достатньої кількості спеціалістів-агрономів тощо; селяни дуже повільно застосовували поліпшені методи господарювання, тримаючись переважно старих.

**Ключові слова:** агрономічні заходи; Волинь; нова економічна політика; сільськогосподарська кооперація; селяни; радянська влада.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Дослідження розвитку агрономічних заходів в Україні та її регіонах залишається актуальною науковою проблемою, оскільки нинішній етап розвитку селянських господарств потребує вивчення відповідного історичного досвіду, у т. ч. в роки нової економічної політики 20-х років ХХ ст. Без осмислення та урахування цього досвіду в аграрній політиці можуть виникати ті проблеми та помилки, що вже існували у попередній радянський період. Правильно застосовані агрономічні заходи були і є важливою умовою для розвитку аграрних відносин у нашій державі.

**Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.** У сучасних українських дослідженнях аграрний розвиток українського села в добу непу

знайшов відображення у працях В. І. Марочка, В. В. Калініченка, О. І. Ганжі, В. М. Лазуренка, О. Є. Литвиненка, О. М. Свідерської та ін. [1]. Однак, розвиток агрономічних заходів на Волині в роки непу залишається малодослідженим, висвітленим переважно у загальному контексті розвитку сільського господарства України або Волині. Частково проблему було досліджено у статті радянського історика Л. Г. Ільчука [2].

**Метою** статті є дослідження розвитку агрономічних заходів у Волинській губернії (пізніше – окрузі, в складі СРСР) в роки нової економічної політики (1921–1927 рр.), аналіз їхніх позитивних результатів та проблем.

На 1-му Всеукраїнському агрономічному з'їзді у Харкові (13–22.11.1922 р.) намагалися виробити нові методи агрономічної діяльності, враховуючи попередній досвід та умови нової економічної політики; необхідно також було зберегти старі агрокультурні заклади дорадянського періоду [3, с. 206].

О. М. Свідерська зазначає, що у названі роки переважна більшість селян Південно-Східної Волині і Поділля використовувала у господарюванні свій селянський досвід – в умовах, коли агрономічну мережу та структуру фактично було деформовано і зруйновано попередніми подіями 1917–1921 рр. Її вдалося відновити лише на середину 20-х рр. Агрономи шукали будь-якої можливості працювати, щоб вижити [4, с. 180].

Агроперсонал Волинської губернії (пізніше – округи) поступово збільшувався: так, станом на 1. 10. 1922 р. у його складі було 97 штатних працівників (в дійсності – 73), а на 1.01. 1925 р. – 123 (109) [5, арк. 42].

На 2-ому Губернському агрономічному з'їзді (жовтень 1923 року) було звернено увагу на необхідність участі агрономів у землеустрої та координуванні їх дій із землемірами. Учасники губернської наради землевпорядників (13.08.1924) висловились за агрономічно доцільний вибір системи господарювання у справі землеустрою, а не геометрично правильний розподіл площі; також зазначалось, що для проведення робіт не вистачало державної фінансової допомоги [6, арк. 74, 75, 129, 130].

У 1923/24 господарському році працівниками агровідділу Житомирського окрземуправління було проведено 18 бюджетних обстежень розвитку селянських господарств. Землевпорядні роботи проводились ще досить повільно, з певними складнощами та проблемами. Агрономи брали участь у проведенні землевпорядкування в 60 селах на 62639 га землі, преміюванні 28 колгоспів та 41 індивідуального селянського господарства. Допомогу було надано 54 колгоспам (164 відвідувань агроперсоналу, 190 днів): обстеження колгоспів, агротехнічні вказівки по всіх галузях господарювання. Також агропомогу було надано 105 кооперативним сільгосптовариствам (167 відвідувань агроперсоналу, 202 дні): налагодження зерноочисних пунктів, протравлювання насіння.

Важливе значення приділялося й розвитку садівництва (оприскування, обрізування садків тощо). Також проводились лекції, надавались допомога у справі рахівництва та вказівки з організації сільгосптовариств. Наприклад, у цьому ж господарському році проводилися такі заходи з агрономічної пропаганди: було проведено лекції у 265 селах (25292 слухача), 7376 консультацій, 10 екскурсій на Ново-Чарторийську дослідну станцію (146 селян), 5 сільгоспвиставок (8 тис. відвідувачів). Агроперсонал брав участь у 50 з'їздах та нарадах, окремо у 145 технічних нарадах [7, арк. 21-23, 28 зв.].

Існувала низка проблем при проведенні землевпорядкування, у т. ч. технічного характеру, на що вказують, зокрема, документи Волинської губернської земельної управи: на 1924 рік у Волинській губернії не вистачало 200 землемірних техніків; необхідно було виділяти кошти на їх утримання та друк відповідних бланків [8, арк. 1-2].

У 1924 р. площа під озимою пшеницею в губернії скоротилася порівняно з 1910 р. на 22,6%. Для поширення її агрономи мали проводити такі заходи: 1) широка пропаганда положення про преміювання сіл та земельних громад (25% знижки з єдиного сільськогосподарського податка, або 500 крб.); 2) пропаганда рядкового засіву сівалками; 3) агітувати селян до вирощування в їх господарствах озимої віки, люпину, серадели (що були найкращим засобом для

полів підвищення родючості за відсутності угноєння); 4) з'ясувати потребу селян у насінні та вжити заходів до його отримання ними [9, с. 2].

З 1 жовтня до 1 квітня 1925 року відбулася повна реорганізація агроапарату Житомирської округи: остаточно відновлено районну агрономію, організовано 8 агрорайонів (до складу кожного входило 2 адміністративних райони). Необхідними для подальшої ефективної діяльності агроапарату були такі заходи, як організація райземуправлінь, виділення коштів на організацію пересування агроперсоналу, збільшення штату працівників агровідділу [7, арк. 34 зв.].

Наприклад, у галузі рільництва робота агрономічного відділу полягала у: збільшенні засівів пшениці, поширенні засівів сортової озимини, штучних угноєнь, організації зерноочистки та сортування насіння озимини, влаштування показових ділянок [10, арк. 48].

Агрономічний персонал Волинської округи протягом 1925/26 господарського року провів, зокрема, 22 лекції на теми землевпорядкування та сільгоспкооперації (окрім того, висвітлювались теми сільськогосподарського кредиту, рільництва, спеціальних культур, боротьби із шкідниками, скотарства тощо); їх відвідали 44523 слухачі у 577 селах округи [11, арк. 102 зв.]. Райагроперсонал брав участь у справі організації нових 13 прокатних та 22 зерноочисних пунктів у районах округи. Для агрокабінетів майже в кожному районі було виділено одну кімнату або ж спільну з канцелярією. При кожному агрокабінеті була сільськогосподарська бібліотечка, плакати, діапозитиви; виписувались такі журнали: «На аграрному фронті», «Українське скотарство», «Новая деревня», «Український агроном», «Радянський селянин». Агрономічні наради проводились у 35 районах, в них брали участь 466 фахівців радгоспів, агробаз, дослідних станцій, сільгоспкооперації. Основними питаннями, що розглядались на нарадах були: плани весняних та осінніх посівних кампаній, про зерноочистку, боротьбу із шкідниками, землевпорядкування. Також у 1925/26 господарському році відбулося 13 агроконференцій (420 учасників, з них – 380 селян) [11, арк. 104, 57 зв., 53 зв.]. Зосереджена агрономічна робота

проводилась найбільше у Володарському (3185 селянських дворів), Новоград-Волинському (2891 селянський двір), Коростишівському (2853), Пулинському (2097) та Троянівському (1810) районах.

У той же час в роботі агроперсоналу в районах у 1925/26 господарському році були такі проблеми: 1) не було встановлено права та обов'язки агроперсоналу та чітке підпорядкування його; 2) забезпечення агроперсоналу коштами на поїздки (проблема існувала з 1924 р.); 3) відсутність участі райбюджету у витратах на агрозаходи у своєму районі; 4) неможливість для фахівця обслуговувати 2 райони (через малу кількість агроперсоналу в кожному районі).

Землевопорядкування у 1925/26 господарському році мало такі результати: польові роботи було закінчено у 13 земельних громадах Волинської округи (у 3254 селянських господарствах на 17899 га землі). До 1925 р. було закінчено землевпорядні роботи у 118 земельних громадах (у 9789 селянських господарствах на 54966 га землі). Гальмувало ці агрономічні заходи несвоєчасне внесення селянами мінімуму платні за землевпорядні роботи. Важливе значення надавалось розвитку громадських сівозмін, що було запроваджено у 46 земельних громадах (3935 селянських господарств на 14570 га землі). Перешкождали цьому відсутність масового постачання насінням кормових трав та сідеративних культур. Усього агрономи працювали у 1925/26 господарському році 545 днів під час проведення польових робіт у 35 земгромадах на 58917 га землі [11, арк. 6, 9, 10-13].

Агрономічний підвідділ Волинського окружного земельного відділу також брав активну участь в організації у 1925/26 господарському році селянських кооперативів. Так, протягом цього року було організовано 10 сільськогосподарських кредитних товариств (2320 членів), 2 насіннєві товариства (34 члени), 2 хмільові об'єднання (123 члени), 16 машинно-тракторних об'єднань (616 членів). Допомога агроперсоналу, зокрема кредитним товариствам, полягала у складанні річних планів, інспекторських обстеженнях їхньої роботи [11, арк. 75, 96 зв., 104]. Райагроперсонал мав

уважно стежити за правильним використанням кредитів таким товариствам, що відпускались по лінії Селянського банку, вносячи також агрокультурний ухил в їхню діяльність [12, арк. 487]. За участю агроперсоналу сільськогосподарськими кооперативами проводились такі заходи: 1) постачання засівматеріалу, сільгоспмашин; 2) збут сільгосппродукції; 3) організація контрольно-молочарських відділів; 4) боротьба із шкідниками; 5) проведення конкурсу молочності корів (у 3 районах, охоплено 42 села); 6) зерноочистка та протравлювання насіння; 7) будівництво маслоробного заводу; 8) організація злучних, зерноочисних пунктів та прокатних станцій сільгоспмашин; 9) розповсюдження насіння сідеративних культур та конюшини; 10) контрактація конюшини, хмелю тощо. Окрім того, агроперсонал округи брав участь в агрономічно-організаційному обслуговуванні колективних господарств (230 комун, артілей та товариств зі спільної обробки землі); також в організації сільськогосподарських курсів (у 3 районах, 4 населених пунктах), 15 сільгоспвиставок, які відвідало 26427 селян [11, арк. 26, 27, 32, 78 зв.].

На плечах агрономів була важка та копітка справа з організації різних заходів у системі селянської кооперації. Так, у 1926 р. на повістці дня було питання про організацію в окрузі скотарсько-молочарської спілки, мережі маслоробних заводів, конкурсів масла, контрольно-скотарські відділи при молочарських товариствах, а також про утворення спеціальної насіннєвої кооперації (з виробництва насіння та постачання його селянам) та відповідних товариств [12, арк. 179-183, 267].

Для кращого розуміння організації та проведення агрономічних заходів на Волині в роки непу доцільним є вивчення діяльності і районних земельних відділів про роботу агрономів. Зокрема, у звіті Черняхівського районного земельного відділу Волинської округи за 1925/26 господарський рік зазначалося, що в роботі агрономії відчувалася відсутність зоотехніка (хоча скотарство у районі мало важливе значення); загалом умови роботи агроперсоналу були несприятливими через малу кількість проїздних коштів для агроперсоналу та відсутність агропункту і відповідного помешкання, також

стару методику в агророботі. У цьому ж районі землевпорядні роботи проводились із великими перебоями через протидію заможної частини селянства, яка не бажала землеустрою. Громадські сівозміни запроваджувались повільно (лише на 50%). Більшість земельних громад у господарському та культурному відношеннях були відсталими і для їхнього розвитку необхідно було провести певні заходи (засів конюшини, чистогатункових злаків, кооперація молочарської справи тощо). У роботі сільгоспкооперації відмічалися такі проблеми, як негосподарчість членів правління, розтрата ними коштів, мала кількість пайщиків товариств, великі накладні видатки тощо. Роботу агрономії було зосереджено переважно на сільськогосподарських кредитних та хмільових кооперативних товариствах. Не було показових полів для пропаганди агрономічних заходів. Не проводились екскурсії та виставки, що було доцільним та ефективним для селян. Також необхідно звернути увагу на те, що агрономічна діяльність у районі спрямовувалася владою на підтримку в першу чергу колективних господарств (надання їм кредитів), хоча більшість селян бажала бути власниками-одноосібниками [13, арк. 50-58, 65 зв., 78 зв.].

В. М. Лазуренко звертає увагу на важливий аспект політики радянських органів щодо діяльності агрономів (що підтверджується аналізом архівних справ і на Волині): «до чисто практичної діяльності прив'язати ідеологічні засади та політичну кон'юнктуру» [14, с. 75]. Наприклад, перед Губернським земельним управлінням у 1924 р. ставилося завдання проводити агітацію за організацію колективних господарств при проведенні землевпорядкування [15, с. 3].

Станом на 1924 р. в Україні нараховувалося 300 агрорайонів, з них на Волині було 18 [3, с. 207]. У Волинській губернії на 1 агрорайон припадало тоді 2 адмінрайони, 151,5 населених пунктів (для порівняння: у Київській – відповідно 2,5 та 86; на Поділлі – 3,7 та 140,1) [14, с. 76].

Доцільним, на наш погляд, є порівняльний аналіз розвитку агрономічних заходів на Волині в роки непу і у період сталинської аграрної реформи

(станом на 1913 р.), оскільки остання тема була предметом наших попередніх досліджень.

Таблиця 1 [5, арк. 60-60 зв.]\*

Стан агрономічної справи на Волині у 1913 та 1924 роках

| Роки | К-сть агро-районів | К-сть агрономів | Інструктори та помічники | Середній радіус агрорайону | На 1 агрорайон у середньому припадає селянських господарств | Бюджет на агрономічні заходи на рік | Кошти на утримання агроперсоналу на рік |
|------|--------------------|-----------------|--------------------------|----------------------------|-------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------|
| 1913 | 31                 | 31              | 20                       | 15–20 км                   | 6796                                                        | 301742,5<br>крб.                    | 257443<br>крб.                          |
| 1924 | 18                 | 18              | –                        | 20–30 км                   | 18791                                                       | 85878,14<br>крб.                    | 32376<br>крб.                           |

Дані таблиці засвідчують, що у період столипінської аграрної реформи агрономічна справа розвивалася значно краще, що було пов'язано із відносно стабільним соціально-економічним та політичним розвитком тодішньої Російської імперії і відповідними бюджетними асигнуваннями уряду на ці заходи. В роки непу станом на 1924 рік Волинь ще тільки почала розвиватись відносно стабільно після наслідків громадянської війни, розрухи та інших соціально-економічних негараздів. Тому радянська влада ще була не готова виділити достатньо коштів на розвиток агрономічних заходів у селянських господарствах; до того ж на це значно впливала й ідеологія нової політичної системи, що формувалася в СРСР.

Однак, по деяких інших статистичних показниках було досягнуто кращих результатів, ніж у дорадянський період. Так, скажімо, про це засвідчують окремі пункти з агропропаганди: якщо у 1913 р. на Волині було проведено 195 сільськогосподарських лекцій та бесід, які відвідали 9458 слухачів, то у 1924 р. – відповідно 1047 та 107336. Станом на 1924 р. на Волині було набагато більше

\* Таблицю складено за: Держархів Житомирської обл., ф. Р. 28, оп. 1, спр. 1122, 550 арк., арк. 60–60 зв.

зерноочисних пунктів: 153 проти 5 у 1913 р., на яких було очищено 283411 пуд. зерна проти 107000 пуд. у 1913 р.; проводилася боротьба із шкідниками (на 88600 дес. на відміну від 1913 р., де не було таких даних); більше почали застосовуватись правильні сівозміни на 1924 р.; кількість злучних пунктів збільшилася з 1913 до 1924 р. з 23 до 38. На 1913 рік набато кращими були, зокрема, показники за кількістю прокатних станцій сільгоспмашин (109 проти 39 у 1924 р.); показових ділянок (842 проти 119), дослідних показових садів (300 проти 75), показових ділянок з хмелярства (103 проти відсутніх даних) тощо [5, арк. 61 зв.-62].

При даному порівняльному аналізі, на наш погляд, важливо звернути увагу на те, що на відміну від агрономічних заходів періоду столипінської реформи, коли влада виділяла кошти переважно для розвитку стійких середніх та заможних селянських господарств, радянська влада орієнтувалася на підтримку з боку незаможних та безземельних селянських господарств, проводячи поступову політику наступу на заможних селян. Так, станом на 1924 рік на Волині було розкуркулено 9029 заможних селянських господарств, у яких відібрано 350 тис. дес. землі і передано незаможним. Сільськогосподарський кредит на Волині у відповідних кооперативних товариствах розподілявся таким чином: 60% позик отримали незаможні селяни, 36% – середняки і 4% – заможні [5, арк. 63-64].

За певних успіхів, що було досягнуто в роки непу у проведенні агрономічних заходів, існувала низка проблем, про які вже зазначалося вище. У цьому відношенні важливою є інформація із секретного на той час звіту Волинської губернської виборчої комісії про результати кампанії з перевиборів сільрад від 25.01. 1925 р.: «Перевірочна кампанія показала, що агрозаходи на селі проводяться слабо. Лекції читаються агрономами при наявності незначної кількості присутніх. Агроперсонал зайнятий більше канцелярською роботою та участю у комісіях і нарадах. Контроль за діяльністю агроперсоналу з боку земорганів доволі слабкий, а в окремих місцях майже відсутній» [5, арк. 407 зв.].

У протоколах засідань президії та пленумів Коростенського окружного виконкому (від 16.02. 1924 р. та 8.04. 1924 р.) зокрема, зазначалося, що агробази, агроділянки не відповідають встановленим вимогам, а існуюча на місцях мережа агрономічної організації не в змозі виконати поставлені перед нею завдання [16, арк. 23, 50].

Поступово розширювалась сфера діяльності агрономів на Волині. Так, у протоколі засідання технічної наради при агрономічному підвідділі окружного земельного відділу від 8.06.1926 р. визнавалося можливим, щоб райагроперсонал брав участь як експерт у справі виявлення збитків від градобоя на засівах [12, арк.179].

В одній із статей газети «Радянська Волинь» за 1924 рік зазначалося, що набагато краще жив би селянин, як би не тримався вперто у своєму господарстві дідівської звички і не цурався новітніх засобів. Особлива увага зверталася на засіви озимої віки, що сприяла підвищенню врожаїв зерна майже у два рази [9, с. 2].

В одній з резолюцій 3-го пленуму Губвиконкому, що відбувся у серпні 1924 р. наголошувалося на необхідності переходу селянських господарств до поліпшених сівозмін, створенні показових ділянок з харчовими травами та культурами. Серед порад селянам важливе значення відводилося засівам конюшини. Пісчані ґрунти північної частини губернії для підвищення врожайності мали поширювати люпін. Щодо розвитку скотарства важливо зазначити, що земельні органи повинні були вести систематичний облік племінних плідників у селян, організовуючи їхнє правильне використання і поширюючи державні та кооперативні плідники. Агропропаганда вважалася основним методом впливу на селян, пропонувалося розробити конкретні плани у цьому напрямі. Також актуальним завданням залишалося збільшення агромережі: через відкриття агропунктів у кожному адміністративному районі [15, с. 3].

Для нормального розвитку агрономічної мережі земельні органи мали брати активну участь у формуванні місцевого бюджету. Сама ж мережа

потребувала цілком підготовлених працівників, об'єднаних загальним планом та керівництвом [17, с. 2].

1926 рік порівняно з 1925 р. був відмічений суттєвим збільшенням площ засівів пшениці (на 31%), зернових та бобових (на 61%), хмелю (на 63%). Серйозні проблеми існували у справі меліорації: усього було поліпшено 4 тис. га з 126 тис. га таких земель; до того ж коштів виділялося недостатньо [18, с. 2-3].

Отже, аналіз розвитку агрономічних заходів на Волині в добу непу показує, що: радянським органам влади знадобився тривалий час для налагодження цієї мережі; порівняно з періодом столипінської аграрної реформи влада ще не змогла забезпечити достатнє функціонування агрономічних органів та заходів; архівні документи виявляють низку проблем, що існувала у цій сфері забезпечення розвитку селянських господарств: слабе фінансування, переважання часто формальної сторони справи, відсутність достатньої кількості спеціалістів-агрономів тощо; селяни дуже повільно застосовували поліпшені методи господарювання, тримаючись переважно старих.

### Список використаних джерел

1. Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу / В.В. Калініченко – Х. : Основа, 1997. – 400 с.; Лазуренко В. М. Підвищення агрокультури селянських господарств України в перші роки Непу: агроосвітній чинник / В. М. Лазуренко // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – 2011. – № 212. – С. 73-79. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI\\_2011\\_212\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2011_212_14); Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929) / В. І. Марочко. – К.: М.Р. Kots Publishin, 1995. – 216 с.; Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.) / О. І. Ганжа. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2000. – 208 с.; Свідерська О. М. Агрономічна та агротехнічна допомога подільському селу в добу непу (1921–1929 рр.) / О. М. Свідерська // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 89. – С. 179-184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2014\\_89\\_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_46); Литвиненко О. Є. Система агрономічного обслуговування сільського господарства УСРР в 1920-х роках / О. Є. Литвиненко // Український селянин. – 2014. – Вип. 14. – С. 206-208. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel\\_2014\\_14\\_73](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel_2014_14_73).
2. Ільчук Л. Г. Соціалістичні перетворення у сільському господарстві Житомирщини (1920–1930 рр.) / Л. Г. Ільчук // Наукові записки Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Франка. Т. VI. Серія суспільних наук. – Житомир, 1957. – С. 121–157.
3. Литвиненко О. Є. Система агрономічного обслуговування сільського господарства УСРР в 1920-х роках / О. Є. Литвиненко // Український селянин. – 2014. – Вип. 14. – С. 206-208. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel\\_2014\\_14\\_73](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel_2014_14_73).
4. Свідерська О. М. Агрономічна та агротехнічна допомога подільському селу в добу непу (1921–1929 рр.) / О. М. Свідерська // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 89. – С. 179-184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2014\\_89\\_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_46).

5. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. Р. 28, оп. 1, spr. 1122, 550 ark.
6. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 1111, оп. 1, spr. 990.
7. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 126, оп. 1, spr. 228, 56 ark.
8. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 1111, оп. 1, spr. 1557.
9. Радянська Волинь. – №6 (178). – 8 серпня 1924 року.
10. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 326, оп. 1, spr. 67, 165 ark.
11. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 126, оп. 1, spr. 328, 111 ark.
12. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 126, оп. 1, spr. 331, 531 ark.
13. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 126, оп. 1, spr. 329, 455 ark.
14. Лазуренко В. М. Підвищення агрокультури селянських господарств України в перші роки Непу: агроосвітній чинник / В. М. Лазуренко // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – 2011. – № 212. – С. 73-79. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI\\_2011\\_212\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2011_212_14).
15. Радянська Волинь. – №13 (185). – 17 серпня 1924 року.
16. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 327, оп. 1, spr. 122, 198 ark.
17. Радянська Волинь. – №20 (192). – 26 серпня 1924 року.
18. Радянська Волинь. – №36 (1490). – 26 березня 1927 року.

## References

1. Kalinichenko V.V. Selyans'ke gospodarstvo Ukraini v period nepu / V.V. Kalinichenko. – H. : Osнова, 1997. – 400 s.; Lazurenko V. M. Pidvishchennya agrokul'turi selyans'kih gospodarstv Ukraini v pershi roki Nepu: agroosvitnij chinnik / V. M. Lazurenko // Visnik Cherkas'kogo universitetu. Seriya: Istorichni nauki. – 2011. – № 212. – S. 73-79 [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI\\_2011\\_212\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2011_212_14); Marochko V. I. Ukrajins'ka selyans'ka kooperatsiya. Istoriko-teoretichnij aspekt (1861–1929) / V. I. Marochko. – K.: M.R. Kots Publishin, 1995. – 216 s.; Ganzha O. I. Ukrajins'ke selyanstvo v period stanovlennya totalitarnogo rezhimu (1917–1927 rr.) / O. I. Ganzha. – K.: In-t istoriji Ukraini NANU, 2000. – 208 s.; Sviders'ka O. M. Agronomichna ta agrotekhnichna dopomoga podil's'komu selu v dobu nepu (1921–1929 rr.) / O. M. Sviders'ka // Gileya: naukovij visnik. – 2014. – Vip. 89. – S. 179-184 [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2014\\_89\\_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_46); Litvinenko O. E. Sistema agronomichnogo obslugovuvannya sil's'kogo gospodarstva USRR v 1920-h rokah / O. E. Litvinenko // Ukrajins'kij selyanin. – 2014. – Vip. 14. – S. 206-208 [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel\\_2014\\_14\\_73](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel_2014_14_73).
2. Il'chuk L. G. Sotsialistichni peretvorennya u sil's'komu gospodarstvi Zhitomirshchini (1920–1930 rr.) / L. G. Il'chuk // Naukovi zapiski Zhitomir's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo institutu im. I. Franka. T. VI. Seriya suspil'nih nauk. – Zhitomir, 1957. – S. 121–157.
3. Litvinenko O. E. Sistema agronomichnogo obslugovuvannya sil's'kogo gospodarstva USRR v 1920-h rokah / O. E. Litvinenko // Ukrajins'kij selyanin. – 2014. – Vip. 14. – S. 206-208 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel\\_2014\\_14\\_73](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrasel_2014_14_73).
4. Sviders'ka O. M. Agronomichna ta agrotekhnichna dopomoga podil's'komu selu v dobu nepu (1921–1929 rr.) / O. M. Sviders'ka // Gileya: naukovij visnik. – 2014. – Vip. 89. – S. 179-184 [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2014\\_89\\_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_46).
5. Derzhavnij arhiv Zhitomir's'koi oblasti (dali – Derzharhiv Zhitomir's'koi obl.), f. R. 28, op. 1, spr. 1122, 550 ark.
6. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 1111, op. 1, spr. 990.
7. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 126, op. 1, spr. 228, 56 ark.
8. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 1111, op. 1, spr. 1557.
9. Radyans'ka Volyn'. – №6 (178). – 8 serpnja 1924 roku.
10. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 326, op. 1, spr. 67, 165 ark.
11. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 126, op. 1, spr. 328, 111 ark.
12. Derzharhiv Zhitomir's'koi obl., f. R. 126, op. 1, spr. 331, 531 ark.

13. Derzharhiv Zhitomirs'koji obl., f. R. 126, op. 1, spr. 329, 455 ark.
14. Lazurenko V. M. Pidvishchennya agrokul'turi selyans'kih gospodarstv Ukrajini v pershi roki Nepu: agroosvitnij chinnik / V. M. Lazurenko // Visnik Cherkas'kogo universitetu. Seriya: Istorichni nauki. – 2011. – № 212. – S. 73-79 [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI\\_2011\\_212\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2011_212_14).
15. Radyans'ka Volyn'. – №13 (185). – 17 serpnja 1924 roku.
16. Derzharhiv Zhitomirs'koji obl., f. R. 327, op. 1, spr. 122, 198 ark.
17. Radyans'ka Volyn'. – №20 (192). – 26 serpnja 1924 roku.
18. Radyans'ka Volyn'. – №36 (1490). – 26 bereznja 1927 roku.

Vlasyuk I. M., Candidate of Historical sciences, Associate Professor  
of Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University  
(Ukraine, Zhytomyr), [vlasyuk@zu.edu.ua](mailto:vlasyuk@zu.edu.ua)

### **The agronomical measures in Volyn during the new economic policy (1921-1927)**

The purpose of this article is a research of development of agronomical measures in Soviet Volyn in the years of a new economic policy (1921-1927), and an analysis of its positive results and problems.

The agronomical personnel of Volyn was gradually increased. Agriculturists actively participated in organization of land of peasants' economies, organizational activity of agricultural cooperative units, collective economies. The Soviet regime tried to use activity of the agriculturists for their ideological and political purposes.

The analysis of development of agronomical measures in Soviet Volyn during the new economic policy shows that: the Soviet regime required a lot of the time for establishing of this network; in comparison with the period of the Stolypin's agrarian reform, regime was not able to provide the sufficient functioning of agronomical organs and measures; the archived documents showed a set of problems existed in the area of providing of development of peasants economies: weak financing, often predominance of formal side of business, lack of specialists-agriculturists and others; peasants slowly applied improved management methods, sticking to mainly old ones.

**Keywords:** agronomical measures; Volyn; new economic policy; agricultural co-operation; peasants; soviet power.

Власюк И. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры  
всемирной истории, Житомирский государственный университет  
им. Ивана Франко (Украина, Житомир), [vlasyuk@zu.edu.ua](mailto:vlasyuk@zu.edu.ua)

### **Агрономические мероприятия на Волыни в годы новой экономической политики (1921–1927 гг.)**

Целью статьи является исследование развития агрономических мероприятий в советской Волыни в годы новой экономической политики (1921–1927 гг.), анализ их позитивных результатов и проблем.

Агрономический персонал Волынской губернии постепенно увеличивался. Агрономы активно участвовали в землеустройстве крестьянских хозяйств, организационной деятельности сельскохозяйственных кооперативов, коллективных хозяйств. Советские органы власти стремились также использовать деятельность агрономов в идеологических и политических целях.

Анализ развития агрономических мероприятий на Волыни во время нэпа показывает, что: советским органам власти понадобилось длительное время для налаживания этой сети; по сравнению с периодом столыпинской аграрной реформы власть ещё не смогла обеспечить достаточное функционирование агрономических органов и мероприятий; архивные документы обнаруживают ряд проблем, который существовал в этой сфере обеспечения развития крестьянских хозяйств: слабое финансирование, преобладание часто формальной стороны дела, отсутствие достаточного количества специалистов-агрономов и т. п.;

крестьяне очень медленно применяли улучшенные методы ведения хозяйства, используя преимущественно старые.

**Ключевые слова:** агрономические мероприятия; Волынь; новая экономическая политика; сельскохозяйственная кооперация; крестьяне; советская власть.